

КАЧАЙЛО КОСТЯНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ,

аспірант кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Kostiantyn Kachailo,

PhD Student of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management by Acad. I. A. Zyzun, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine

E-mail: kos.kachailo@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-0847-9785>

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

А Визначено й експериментально доведено правильність висунутої гіпотези, що рівень сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів підвищиться, якщо у процесі фахової підготовки будуть реалізовані педагогічні умови, як-от: професійно зорієнтоване освітнє середовище, максимально наближене до реалій майбутньої професійної діяльності лікаря; мотиваційно-ціннісне ставлення до пацієнта та морально відповідальне спілкування як основа довіри в медичній взаємодії; створення комунікативно насиченого освітнього простору та усвідомлення власної комунікативної поведінки майбутнього лікаря. Розглянуто етапи експериментального дослідження: констатувальний (визначено психолого-педагогічні методики, за допомогою яких перевірялися рівні сформованості структурних компонентів культури ділового спілкування майбутніх лікарів); формувальний (перевірялась ефективність педагогічних умов формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти), контрольний (проведено повторну діагностику, опрацьовано і проаналізовано емпіричні дані щодо рівня сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів; проведено зіставлення та порівняння даних констатувального та контрольного етапів в експериментальній і контрольній групах, отриманих протягом дослідно-експериментальної роботи). Використано методи математичної статистики для підтвердження вірогідності отриманих результатів експерименту.

Після експериментальної перевірки щодо ефективності педагогічних умов формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти констатовано, що процес формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів відбувся, а задекларовану мету дослідження досягнуто. Визначено перспективи подальших наукових розвідок: використання результатів педагогічного дослідження у підвищенні культури ділового спілкування слухачів закладів післядипломної освіти.

Ключові слова: культура ділового спілкування; комунікативна компетентність; майбутні лікарі; педагогічні умови; педагогічний експеримент; дослідження

EXPERIMENTAL TESTING OF THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING A CULTURE OF BUSINESS COMMUNICATION AMONG FUTURE DOCTORS

С The correctness of the hypothesis that the level of formation of the culture of business communication of future doctors will increase if the following pedagogical conditions are implemented in the process of professional training has been determined and experimentally proven: professionally oriented educational environment, as close as possible to the realities of the future professional activity of a doctor; motivational and value-based attitude towards the patient and morally responsible communication as the basis of trust in medical interaction; the creation of a communicatively rich educational space and awareness of the future doctor's own communicative behavior. The stages of the experimental study were outlined: ascertaining (psychological and pedagogical methods were identified to assess levels of formation of the structural components of the culture of business communication of future doctors were checked); formative (the effectiveness of pedagogical conditions for forming a culture of business communication among future doctors in higher education institutions was checked), control (re-diagnosis was carried out, empirical data on the level of formation of a culture of business communication among future doctors was processed and analyzed; a comparison of the data of the ascertaining and control stages in the experimental and control groups, obtained during the experimental work, was carried out). Mathematical statistics methods were used to confirm the reliability of the experimental results.

After an experimental test of the effectiveness of pedagogical conditions for forming a culture of business communication among future doctors in higher education institutions, it was concluded that the process of forming a culture of business communication among future doctors took place, and the declared goal of the study was achieved. Prospects for further scientific research are identified: the use of pedagogical research results in improving the culture of business communication among students of postgraduate education institution.

Keywords: culture of business communication; communicative competence; future doctors; pedagogical conditions; pedagogical experiment; research

Постановка проблеми. У XXI столітті професія лікаря вимагає не лише високої медичної кваліфікації, але й розвинених комунікативних компетентностей. Формування культури ділового спілкування у студентів є важливим елементом підготовки конкурентоспроможного фахівця, а «метою діяльності вищих закладів освіти є професійна підготовка фахівців через призму загальнолюдських гуманістичних цінностей: ідеалів добра, правди, краси, справедливості, совісті, людської гідності та реалізація місії українського національного виховання через прищеплення молодій людині відданості цим ідеалам» [3, с. 34]. Саме культура ділового спілкування є тим фундаментом, який забезпечує порозуміння, довіру, злагоджену взаємодію у медичній сфері.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питанням професійної підготовки майбутніх фахівців медичної сфери посвячено чимало досліджень вітчизняних науковців: О. Андрійчук [1], Л. Білик [2], Р. Горбатюк, В. Кабак, Н. Волкова [4], Грень [5], Л. Лимар [7], О. Попової [9], О. Романовського, В. Михайличенко, Я. Опанасенко [10], О. Романовський, О. Ігнатюк, Т. Гура, Л. Грень, Т. Солодовник [11], В. Стрельнікова, Л. Лебедик [14] та інших дослідників.

Культура ділового спілкування майбутніх фахівців, майбутніх лікарів зокрема, є предметом уваги Ю. Панфілова, Л. Грень, В. Бондаренко [8], О. Романовського, Т. Солодовник, В. Шаповолової, Т. Сергєєвої, Н. Мовмиги [12], Р. Слухенської [13], І. Таможської [15] та інших дослідників.

Мета статті: експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.

Викладення основного матеріалу. Гіпотеза дослідження на початку експерименту полягала у тому, що рівень сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів підвищиться, якщо у процесі їхньої підготовки у закладах вищої медичної освіти будуть реалізовані педагогічні умови, як-от: 1) професійно зорієнтоване освітнє середовище, максимально наближене до реалій майбутньої професійної діяльності лікаря; 2) мотиваційно-ціннісне ставлення до пацієнта та морально відповідальне спілкування як основа довіри в медичній взаємодії; 3) створення комунікативно насиченого освітнього простору та усвідомлення власної комунікативної поведінки майбутнього лікаря.

З метою перевірки гіпотези до педагогічного експерименту було залучено 302 бакалаври, що навчалися за спеціальністю «Терапія та реабілітація», «Технології медичної діагностики та лікування», ОПП «Лабораторна діагностика» (денна форма здобуття освіти), «Психологія», ОПП «Клінічна психологія», «Медсестринство» (денна форма здобуття освіти) за освітніми програмами бакалаврського рівня в Харківському інституті медицини та біомедичних наук у 2023–2025 навчальних роках. У закладі вищої освіти до експерименту було долучено студентів вступу 2023 навчального року. Експеримент проходив у природних умовах, не порушуючи логіки та перебігу освітнього процесу. Експеримент тривав протягом 2023–2025 років і включав

три етапи, традиційні для педагогічного експерименту: констатувальний, формувальний і контрольний. Експериментальне дослідження проводилося серед студентів Харківського інституту медицини та біомедичних наук (302 особи) спеціальностей 227 «Терапія та реабілітація», 223 «Медсестринство», 224 «Технології медичної діагностики та лікування». На кожному етапі експерименту відбувалась реалізація конкретних завдань. На констатувальному етапі педагогічного експерименту, який тривав з 2023 р. по 2024 р., здійснювалися: підбір психодіагностичних методик, рольових ігор, кейс-методів, тренінгів, упровадження активних методів для з'ясування вхідного рівня сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів.

Для проведення констатувального етапу експерименту з метою визначення вхідного рівня сформованості культури ділового спілкування було використано загальні структурні компоненти культури ділового спілкування майбутніх лікарів: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, мовленнєво-комунікативний, етико-деонтологічний, психолого-емоційний. На їх підставі уточнено критерії і показники структури культури ділового спілкування майбутніх лікарів: когнітивно-мовленнєвий, мотиваційно-етичний, комунікативно-поведінковий, рефлексивно-корекційний та рівні їхньої сформованості – високий, середній, низький.

Показниками сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів за когнітивно-мовленнєвим критерієм було визначено:

- рівень обізнаності про норми ділового етикету та професійної етики лікаря;
- знання основних принципів культури спілкування в медичному середовищі;
- усвідомлення значення комунікації в контексті міжособистісної та міжпрофесійної взаємодії;
- знання правил професійної комунікації з пацієнтами, колегами, адміністрацією.

Показниками сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів за мотиваційно-етичним критерієм було визначено:

- внутрішню мотивацію до самовдосконалення у сфері ділового спілкування;
- позитивне ставлення до етичних норм професії лікаря;
- усвідомлення важливості професійної культури спілкування для якості медичної допомоги;
- готовність дотримуватись принципів толерантності, емпатії, поваги у взаємодії.

За комунікативно-поведінковим критерієм визначено показники, як-от:

- здатність вести конструктивний діалог у професійному середовищі;
- уміння слухати та адекватно реагувати на емоційний стан співрозмовника;
- дотримання норм мовного етикету, ввічливості, коректності у спілкуванні;
- здатність розв'язувати конфліктні ситуації засобами конструктивної комунікації;
- володіння навичками публічного виступу, ведення ділового листування.

За рефлексивно-корекційним критерієм визначено показники, як-от:

- уміння аналізувати власний стиль спілкування;
- критичне ставлення до власної поведінки у професійних ситуаціях;
- здатність до самокорекції та удосконалення комунікативних умінь;

– виявлення прагнення до етичного саморозвитку як частини професійної ідентичності.

На констатувальному етапі дослідження нами було визначено психолого-педагогічні методики, за допомогою яких перевірялися рівні сформованості структурних компонентів культури ділового спілкування майбутніх лікарів. (табл. 1):

Таблиця 1

Психолого-педагогічні методики рівнів діагностики формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти

Критерій	Показники	Методики
Когнітивно-мовленнєвий	знання норм ділового спілкування; володіння професійною термінологією; розуміння комунікативних стратегій у медичному контексті.	Анкета для діагностики рівня сформованості комунікативної культури. Анкета «Оцінювання знань норм ділового спілкування майбутніх лікарів» (авторська). Анкета «Оцінювання рівня володіння професійною термінологією майбутнім лікарем». Анкета «Розуміння комунікативних стратегій у медичному контексті».
Мотиваційно-етичний	усвідомлення цінності комунікації; повага до етичних норм; мотивація до саморозвитку.	Анкета для студентів-медиків (авторська) «Усвідомлення цінності комунікації». Анкета (авторська) «Усвідомлення етичних норм у студентів-медиків». Анкета «Мотивація до саморозвитку студентів-медиків».
Комунікативно-поведінковий	культура мовлення (усного/писемного); невербальна поведінка; вміння слухати, ставити запитання, будувати діалог.	Анкета «Вивчення культури усного та писемного мовлення майбутніх лікарів». Методики: «Спостереження за активним слуханням», «Типи запитань у діалозі з пацієнтом», «Емпатійне слухання», «Діалогічна компетентність». Анкета «Самооцінка комунікативних навичок». Набір кейсів для рольових ігор.
Рефлексивно-корекційний	здатність до самоаналізу; сприйняття зворотного зв'язку; готовність змінювати комунікативну поведінку.	Анкета «Здатність до самореалізації серед майбутніх лікарів». Анкета «Готовність майбутніх лікарів до зміни комунікативної поведінки». Тест на оцінку самоконтролю в спілкуванні (М. Снайдер) [6, с. 98–99]

Констатувальний етап експерименту мав на меті з'ясування вхідного рівня сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів.

Для реалізації означеної мети необхідно було виконати окремі завдання:

- сформулювати експериментальну й контрольну групи майбутніх лікарів;
- підготувати навчально-методичні матеріали для проведення формувального експерименту;
- спланувати роботу за означеними медичними спеціальностями;
- за допомогою комплексної діагностики визначити початковий рівень сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів.

Усі учасники експерименту пройшли оцінювання рівня сформованості культури ділового спілкування. На основі цього дослідження на констатувальному етапі експерименту було визначено початковий (або вхідний) рівень сформованості культури ділового спілкування у респондентів за когнітивно-мовленнєвим, мотиваційно-етичним,

комунікативно-поведінковим, рефлексивно-корекційним критеріями.

Експериментальну і контрольну групи було утворено зі студентів, які розпочали навчання у 2023 році. Кількість студентів експериментальної групи (ЕГ) склала 157 осіб (n=157), контрольної групи (КГ) – 145 осіб (n=145) (студенти 1 курсу денної форми навчання).

Реалізація педагогічних умов здійснювалася у процесі викладання дисциплін загального і професійного циклу на формувальному етапі педагогічного експерименту. Об'єктивні обставини внесли певні обмеження в освітній процес, тому експериментальна робота в цей період проводилася в онлайн-навчанні, яке надає можливості якісно оволодіти професійною підготовкою здобувачів, налагодити ефективну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу.

На констатувальному етапі експерименту було визначено початковий рівень сформованості культури ділового спілкування у респондентів за когнітивно-мовленнєвим, мотиваційно-етичним, комунікативно-поведінковим, рефлексивно-корекційним критеріями (табл. 2).

Узагальнені рівні сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів
(констатувальний експеримент)

Критерії	Рівні	До експерименту			
		ЕГ		КГ	
		к-ть	%	к-ть	%
Когнітивно-мовленнєвий	високий	15	9,6	14	9,6
	середній	55	35,0	49	33,8
	низький	87	55,4	82	56,6
Мотиваційно-етичний	високий	19	12,1	17	11,7
	середній	46	29,3	42	29,0
	низький	92	58,6	86	59,3
Комунікативно-поведінковий	високий	14	8,9	12	8,3
	середній	43	27,4	42	29,0
	низький	100	63,7	91	62,7
Рефлексивно-корекційний	високий	8	5,1	7	4,8
	середній	37	23,6	33	22,8
	низький	112	71,3	105	72,4

З метою підтвердження достовірності отриманих результатів експерименту використовувалися методи математичної статистики. На формуальному етапі експерименту перевірялась ефективність педагогічних умов формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти. На контрольному – було проведено повторну діагностику, опрацьовано і проаналізовано емпіричні дані щодо рівня сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів. На цьому етапі проводилось зіставлення та порівняння даних констатувального та контрольного етапів в експериментальній і контрольній групах, отриманих протягом дослідно-експериментальної роботи. Для визначення статистичної значущості

різниці у змінах рівнів формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти використовували статистичний аналіз узагальнених даних із використанням описових статистик – середнього арифметичного $\bar{x}$, вибіркової дисперсії σ^2 та вибіркового середньоквадратичного відхилення σ рівнів формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.

Результати оброблення даних в ЕГ на початку та після впровадження експериментальної роботи щодо формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти, а у КГ (констатувальний і контрольний зрізи) наведено в табл. 3:

Таблиця 3

Результати статистичної обробки даних динаміки формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти

Критерії	Група	Середнє арифметичне, $\bar{x}$		Дисперсія, σ^2		Середньо квадратичне відхилення, σ		Коефіцієнт варіації, V	
		конст. зріз	контр. зріз	конст. зріз	контр. зріз	конст. зріз	контр. зріз	конст. зріз	контр. зріз
Когнітивно- мовленнєвий	ЕГ	0,5414	1,1783	0,4393	0,8450	0,6628	0,9192	1,2242	0,7801
	КГ	0,4904	0,6751	0,4437	0,4629	0,6661	0,6804	1,3583	1,0078
Мотиваційно-етичний	ЕГ	0,5350	1,1083	0,4908	0,8194	0,7006	0,9052	1,3095	0,8168
	КГ	0,4840	0,6433	0,4855	0,4981	0,6968	0,7058	1,4396	1,0971
Комунікативно-поведінковий	ЕГ	0,4522	1,0382	0,4260	0,7694	0,6527	0,8772	1,4434	0,8449
	КГ	0,4204	0,5541	0,4147	0,4233	0,6440	0,6506	1,5318	1,1742
Рефлексивно-корекційний	ЕГ	0,3376	0,9172	0,3255	0,6615	0,5705	0,8133	1,6899	0,8867
	КГ	0,2994	0,4459	0,3162	0,3305	0,5623	0,5748	1,8781	1,2892

Наступним кроком статистичного аналізу була перевірка гіпотези про збільшення рівнів узагальнених показників в експериментальних групах за допомогою критерію Стьюдента. Для підтвердження вірогідності отриманих результатів і визначення статистичної значущості змін у рівнях формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти було здійснено кількісний аналіз одержаних результатів за допомогою не параметричних методів математичної статистики із застосуванням критерію Пірсона χ^2 .

Узагальнення отриманих даних дозволило також

визначити кількість студентів на початку та наприкінці експериментальної роботи, формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти яких відповідала одному з визначених рівнів: високому, середньому чи низькому.

Отже, отримали дані розподілу студентів за рівнями сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів у ЗВО (табл. 4).

Порівняльні гістограми змін рівнів сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти студентів ЕГ та КГ наведено на рис. 1.

Таблиця 4

Динаміка рівнів сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти

Рівні	ЕГ (157 осіб)			КГ (145 осіб)		
	Етап експерименту					
	Конст. зріз, %.	Контр. зріз, %.	Приріст %	Конст. зріз, %	Контр. зріз, %.	Приріст %
високий	8,9	27,4	+18,5	8,3	13,1	+4,8
середній	28,7	51,6	+22,9	29,0	35,9	+6,9
низький	62,4	21,0	-41,4	62,7	51,0	-11,7

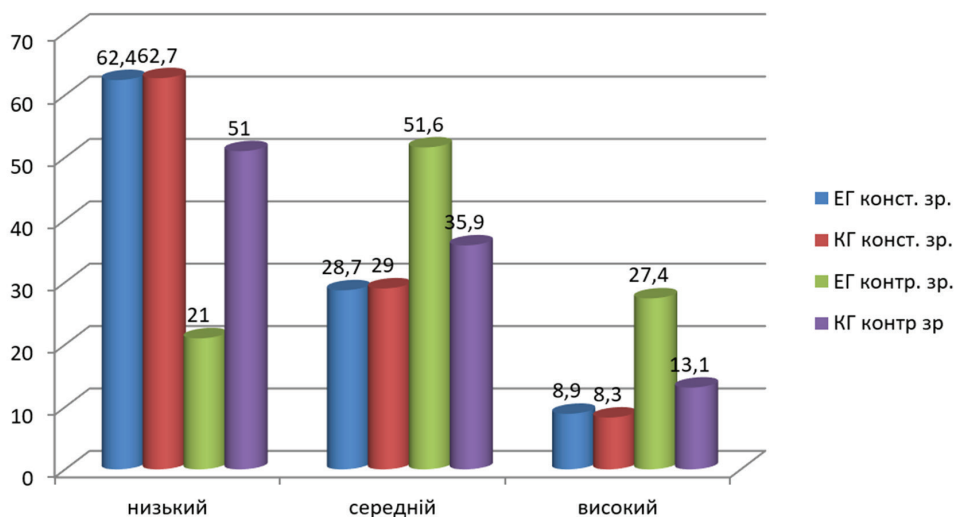

Рис. 1. Порівняльні гістограми змін рівнів сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів у ЗВО студентів ЕГ та КГ

Зіставляючи отримані на контрольному етапі експерименту результати, відзначаємо, що після проведення формувального етапу дослідження в експериментальній групі спостерігаємо збільшення кількості студентів, що віднесено до високого рівня: рівень сформованості культури ділового спілкування у майбутніх лікарів експериментальної групи з високим рівнем змінився від 8,6% до 26,7%. Значно зменшилася кількість бакалаврів, які продемонстрували низький рівень (з 41,4 до 13,8%). У студентів контрольної групи позитивні зміни відбулися, проте незначні: високий рівень – з 7,9% до 12,6%, середній – з 17,3% до 22,1%, низький рівень – з 41,7 до 29,1%.

Висновки. Якісний аналіз отриманих у дослідженні результатів демонструє, що реалізація в освітньому процесі

педагогічних умов сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти призвела до істотних позитивних зрушень. Контрольний зріз рівня розвитку сформованості культури ділового спілкування майбутніх лікарів, що був проведений у кінці експерименту, засвідчив суттєві позитивні зрушення за всіма критеріями. Це дозволяє констатувати, що процес формування культури ділового спілкування майбутніх лікарів у закладах вищої освіти відбувся, а задекларована мета дослідження досягнута.

Перспективами подальших наукових розвідок є використання результатів дослідження у підвищенні культури ділового спілкування слухачів закладів післядипломної педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Андрійчук О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки : автореф. канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2003. 21 с.
2. Білик Л. В., Шевченко О. В. Методологічні та психологічні підходи професійної підготовки студентів спеціальності медсестринство до медичної реабілітації. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/12973/11961>
3. Винничук, Р. (2019). Педагогічна аксіологія у контекстах гуманітарної професійної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*, 24, С. 33–39. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.24.194599>
4. Горбатюк Р., Кабак В., Волкова Н. Формування здатності до особистісно-професійного саморозвитку у майбутніх здобувачів освіти. *Освітологічний дискурс*. 2023. № 3 (42). С. 39–53.
5. Грень Л. М. Педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2010. 220 с.
6. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В. О. Психодіагностика лідерських якостей військовослужбовців : метод. посіб. Київ : ТОВ «7БЦ», 2023. 171 с.
7. Лимар Л. В. Поняття соціальної компетентності сімейного лікаря як різновиду його професійної компетентності. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Вип. 34. С. 135–143.
8. Панфілов Ю. І., Грень Л. М., Бондаренко В. В. Методика формування комунікативної компетентності майбутнього лідера-менеджера. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 2. С. 10–19.
9. Попова О. В. Вплив інноваційного мислення на формування професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 6 (140). С. 82–90. URL: <https://pedscience.spu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>
10. Романовський О. Г., Михайличенко В. Є., Опанасенко Я. О. Досвід проведення моніторингу професійної компетентності педагога за допомогою студентів як один з способів її оцінки. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2020. № 2. С. 37–46.
11. Романовський О., Ігнатюк О., Гурат, Грень Л., Солодовник Т. Компетентісний підхід у процесі професійної та фундаментальної підготовки майбутніх інженерів-бакалаврів в умовах освітніх трансформацій. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2023. № 4. С. 3–19. URL: <http://tipus.khpi.edu.ua>
12. Романовський О. Г., Солодовник Т. О., Шаполова В. В., Сергєєва Т., Мовмига Н. Культура ділового спілкування як фактор професійної успішності майбутніх фахівців у системі «людина-людина». *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2024. № 4. С. 109–121.
13. Слукхенська Р. Особливості формування культури спілкування майбутніх медичних працівників у вищих медичних закладах України. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2018. № 3 (19). С. 18–21.
14. Стрельников В. Ю., Лебедик Л. В. Розвиток професійної компетентності хіміків-технологів у системі неперервної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2025. № 1 (220). С. 65–69. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1\(220\)-65-69](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1(220)-65-69)
15. Тамозьська І. В. Педагогічні умови формування вмінь ділового спілкування майбутніх фахівців технічного профілю у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. *Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць*. Слов'янськ : ДДПУ, 2013. Вип. LXII, ч. 1. С. 54–60.

References

1. Andriichuk, O. Ya. (2003). *Vykhovannia humannosti u studentiv medychnoho koledzhu v protsesi fakhovoi pidhotovky* [Cultivating humanity in medical college students during professional training]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
2. Bilyk, L. V., & Shevchenko, O. V. *Metodolohichni ta psykholohichni pidkhody profesiinoi pidhotovky studentiv spetsialnosti medsestrynstvo do medychnoi reabilitatsii* [Methodological and psychological approaches to professional training of nursing students for medical rehabilitation]. Retrieved from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/12973/11961> [in Ukrainian].
3. Vynnychuk, R. (2019). *Pedahohichna aksiolohiia u kontekstakh humanitarnoi profesiinoi osvity* [Pedagogical axiology in the context of humanitarian professional education]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti* [Origins of pedagogical skill], 24, 33-39. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.24.194599>
4. Horbatiuk, R., Kabak, V., & Volkova, N. (2023). *Formuvannia zdatnosti do osobystno-profesiinoho samorozvytku u maibutnikh zdobuvachiv osvity* [Formation of the ability for personal and professional self-development in future education seekers]. *Osvitolo-hichnyi dyskurs* [Educational discourse], 3 (42), 39-53 [in Ukrainian].
5. Hren, L. M. (2010). *Pedahohichni umovy formuvannia u studentiv vyshcheykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv spriamovanosti na uspishnu profesiinu diialnist* [Pedagogical conditions for the formation of students of higher technical educational institutions of orientation towards successful professional activity]. (PhD diss.). Kharkiv [in Ukrainian].
6. Kokun, O. M., Pishko, I. O., Lozinska, N. S., & Oliinyk, V. O. (2023). *Psykhodiagnostyka liderskykh yakosteiv viiskovoslužbovtiv* [Psychodiagnostics of leadership qualities of military personnel]: metod. posib. Kyiv: TOV «7BTs» [in Ukrainian].
7. Lymar, L. V. (2019). *Poniattia sotsialnoi kompetentnosti simeinoho likaria yak riznovydu yoho profesiinoi kompetentnosti* [The concept of social competence of a family doctor as a type of his professional competence]. *Aktualni problemy psykholohii* [Current problems of psychology], 34, 135-143 [in Ukrainian].
8. Panfilov, Yu. I., Hren, L. M., & Bondarenko, V. V. (2016). *Metodyka formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho lidera-menedzhera* [Methodology for developing communicative competence of a future leader-manager]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy* [Theory and practice of social systems management], 2, 10-19 [in Ukrainian].
9. Popova, O. V. (2024). *Vplyv innovatsiinoho myslennia na formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-bakalavriv* [The influence of innovative thinking on the formation of professional competence of future bachelor engineers]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 6 (140), 82-90. Retrieved from <https://pedscience.spu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].
10. Romanovskyi, O. H., Mykhailychenko, V. Ye., & Opanasenko, Ya. O. (2020). *Dosvid provedennia monitoryngu profesiinoi kompetentnosti pedahoha za dopomohoiu studentiv yak ody z sposobiv yii otsinky* [Experience in monitoring a teacher's professional competence with the help of students as one of the ways to assess it]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy* [Theory and practice of social systems management], 2, 37-46 [in Ukrainian].
11. Romanovskyi, O., Ihnatiuk, O., Hura, T., Hren, L., & Solodovnyk, T. (2023). *Kompetentisnyi pidkhid u protsesi profesiinoi ta fundamentalnoi pidhotovky maibutnikh inzheneriv-bakalavriv v umovakh osvitykh transformatsii* [Competency-based approach in the process of professional and fundamental training of future bachelor engineers in the context of educational transformations]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy: filofosfia, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia* [Theory and practice of managing social systems: philosophy, psychology, pedagogy, sociology], 4, 3-19. Retrieved from <http://tipus.khpi.edu.ua> [in Ukrainian].
12. Romanovskyi, O. H., Solodovnyk, T. O., Shapolova, V. V., Serheieva, T., & Movmyha, N. (2024). *Kultura dilovoho spilkuвання yak faktor profesiinoi uspishnosti maibutnikh fakhivtsiv u systemi «liudyna-liudyna»* [The culture of business communication as a factor in the professional success of future specialists in the "person-to-person" system]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy* [Theory and practice of social systems management], 4, 109-121 [in Ukrainian].
13. Slukhenska, R. (2018). *Osoblyvosti formuvannia kultury spilkuвання maibutnikh medychnykh pratsivnykiv u vyshcheykh medychnykh zakladakh Ukrainy* [Peculiarities of forming a culture of communication among future medical professionals in higher medical institutions of Ukraine]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny* [Current issues in social sciences and history of medicine], 3 (19), 18-21 [in Ukrainian].
14. Strelnikov, V. Yu., & Lebedyk, L. V. (2025). *Rozvytok profesiinoi kompetentnosti khimikiv-tekhnolohiv u systemi neperervnoi osvity* [Development of professional competence of chemical technologists in the system of continuing education]. *Imidzh suchasnoho pedahoha* [The image of a modern teacher], 1 (220), 65-69. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1\(220\)-65-69](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1(220)-65-69) [in Ukrainian].
15. Tamozhska, I. V. (2013). *Pedahohichni umovy formuvannia vmin dilovoho spilkuвання maibutnikh fakhivtsiv tekhnichnoho profilu u protsesi vyvchennia so-tialno-humanitarnykh dystsyplin* [Pedagogical conditions for the formation of business communication skills of future technical specialists in the process of studying social and humanitarian disciplines]. In *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu* [Humanization of the educational process]: zb. nauk. prats (Is. LXII, p. 1, pp. 54-60). Sloviansk: DDPU [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 21.07.2025